Pantha Rei: cu Mo Yan, despre schimbare în China

Daniela PREDA, Olga-Margareta STROIA

Universitatea „Lucian Blaga" din Sibiu
"Lucian Blaga" University of Sibiu
Personal e-mail: dana.preda@ulbsibiu.ro; olga.stroia@yahoo.com

Panta Rhei: With Mo Yan, About Change in China

This study puts forward a general discussion regarding the cultural climate in China, using as a starting point the autobiography of probably the foremost contemporary Chinese writer, namely Mo Yan, the recipient of the Nobel prize in 2012. His individual destiny is intertwined with China's destiny in the second half of the past century, the dominant sign of both the individual and collective destinies being the alert change – both on a personal and on a socio-cultural level. However, despite this attempt of geminating his own private destiny with the public destiny of China, careful reading identifies things left unsaid by the author, a sort of strange „cultural amnesia" which he desperately tries to supply or supplement through irony.

Keywords: modern and contemporary China, Chinese culture in the 20th century, Mo Yan, autobiography, change, irony

Introducere

În anul 2012, premiul Nobel pentru literatură i-a fost acordat scriitorului chinez Mo Yan (n. 1955), motivația Academiei suedeze fiind aceea că scriitorul, „cu un realism halucinant, ... îmbină folclorul, istoria și contemporaneitatea"[1]. Încă de atunci s-au ridicat însă voci care au contestat premiul[2]. Critici au venit mai ales din partea unor scriitori chinezi din exil, care i-au pus la îndoială lui Mo Yan nu atât talentul literar, cât neimplicarea sa politică – el fiind cotat ca un scriitor „de casă" al autoritarului regim comunist chinez, întrucât posedă funcția de președinte al Asociației Scriitorilor din Republica Populară Chineză[3]. Astfel, limbajul său ar fi unul „bolnav", dovada „castrării" ce se aplică încă de la naștere scriitorilor în China, izvorul bolii de care suferă iremediabil – „amnezia culturală" – fiind tocmai compromisul[4].

Și după lecturarea micii lucrări cu note autobiografice, traduse în limba română[5], cei ce se așteptau de la Mo Yan la anumite răbufniri cu tentă politică vor fi dezamăgiți. Ceea ce frapează este ritmul alert al narațiunii, în care – după propria mărturisire a autorului – totul se schimbă. Într-adevăr, parcă am avea întruchipat în spațiul chinez principiul filosofului grec antic Heraclit, *Pantha Rhei* („totul curge"). Rând pe rând, Mo Yan descrie schimbările produse deopotrivă în viața sa și în cele ce-l înconjoară, iar cititorului nu-i rămâne prea mult timp de reflecție, constrâns de tehnica autorului să-l urmărească pe acesta către un scop care parcă îi scapă mereu printre degete... De altfel, autorul și mărturisește că „totul se reduce la viteză" și „băieții adoră viteza"[6] – și, se pare, Mo Yan rămâne un „băiat mare" în privința aceasta!

Schimbare, schimbare...

Ceea ce frapează, la prima vedere, sunt dimensiunile reduse ale cărții autobiografice al lui Mo Yan. Prefața romanului *Baladele usturoiului...* se intitulează chiar „Întru apărarea demnității romanului de mari dimensiuni". Printre altele, se spune aici: „dacă nu are peste 2000 de cuvinte, un roman pare să fie lipsit

de demnitatea ce i se cuvine... Romanul trebuie să fie lung, căci altminteri cum poate fi el socotit roman?"[7] Zgârcenia în cuvinte al lui Mo Yan poate avea o dublă semnificație: pe de o parte, ea poate să ne sugereze că cele spuse nu sunt ficțiune, ci chiar adevărul[8]; pe de altă parte, dorința autorului de a sublinia schimbările necontenite din China ar fi fost mult mai greu de redat printr-o operă de mari dimensiuni. Ritmul alert al acestor schimbări se potrivește mult mai bine genului literar preferat de autor.

Mai întâi de toate, remarcabilă este evoluția personajului principal, autorul însuși: exmatriculat din școală, ajunge muncitor într-o fabrică de cauciuc, apoi instructor de marxism pentru ofițeri într-o unitate militară, pentru ca, în cele din urmă, cititorul să-l regăsească pe scriitorul renumit, invidiat pentru poziția sa socială, mai ales în urma ecranizării romanului său, *Sorgul roșu*, de către regizorul Zhang Yimou. Dar Mo Yan nu are o evoluție singulară, căci aceleași turnuri decisive le întâlnim și în cazul altor foști colegi de școală. He Zhiwu, întruchiparea tipului descurcăreț, fusese și el exmatriculat din școală, după care pleacă și i se pierde urma[9]; îndrăgostit de frumoasa Lu Wenli – ca și personajul principal, de altfel – revine pentru a o cere de soție, dar este refuzat – la fel cum a fost și Mo Yan. În ultima parte a romanului, aflăm parcursul vieții acestuia, datele fiind însă laconic plasate printre întâmplări pline de haz, rememorări cu tâlc și evocări succinte ale transformărilor produse în istoria recentă a Chinei.

În ceea ce o privește pe chipeșa și pretențioasa Lu Wenli, aceasta debutează în roman ca fiica șoferului ce conduce un mitic camion rusesc, Gaz 51[10]. Ea ajunge să muncească la fabrica de cauciuc din district. După ce refuză să fie curtată de Mo Yan și He Zhiwu, se căsătorește cu fostul ei profesor, Liu Gură Mare – cel pe care, cu multă vreme înainte, în lovise exact în gură cu mingea la un meci de ping-pong[11]... (Interesant este că, în timp ce povestea de iubire a lui Mo cu cea care-i va fi soție ocupă o paranteză de câteva rânduri[12], povestea iubirii lui He pentru Lu ocupă câteva zeci de pagini.)

După cum am precizat, schimbările din China îi vizează nu doar pe oameni. Uneori ca în treacăt, Mo Yan prezintă câte o situație sau un lucru care s-a ivit în viața sa, după care imediat – parcă pentru a nu uita nici el, nici cititorul – vine precizarea că „acum lucrurile nu mai stau așa". Iată lunga listă a „schimbărilor": districtul Huang a evoluat, devenind orașul Longkou, iar cazărmile de la „Familia Ding" au fost transformate în muzeu; odinioară camioanele erau extrem de rare în China, așa cum erau de altfel și drumurile asfaltate (nu exista nici măcar un kilometru de autostradă, în timp ce acum China are cei mai mulți kilometrii de autostrăzi); dacă în timpul când autorul făcea armata, vizita la Shouguang l-a adus într-un veritabil „oraș-fantomă", în 2003 reîntoarcerea aici i-a prijeluit întâlnirea cu „un oraș ultramodern, cu clădiri înalte, bulevarde largi și șiruri de sere din plastic..."[13]; tot așa, vizita la Beijing produce astăzi următoarea constatare: „metropola, pe vremea aceea, nu era nici a zecea parte din cât e astăzi Beijingul de mare..."[14]; vizitarea mausoleului lui Mao îl face pe Mo Yan să constate că „nu e loc în lume pentru nemuritori": se înșelaseră cei care au crezut că președintele Mao nu va muri niciodată sau că, dacă totuși va avea loc, moartea sa va echivala cu sfârșitul Chinei – dimpotrivă, „peste doi ani, țara nu numai că exista, ci chiar începuse să înflorească"[15]; dacă inițial autorul beneficia de ajutorul și intervenția rudelor, mai târziu, după ce a ajuns cunoscut ca scriitor, el va face asta pentru ceilalți[16]; odinioară era ceva remarcabil să mănânci găluște făcute la mașină, astăzi nu mai mănâncă nimeni așa ceva, toate magazinele „dându-se de ceasul morții" că servesc găluște făcute manual (și iarăși, azi sunt la mare trecere găluștele vegetariene, pe când înainte idealul era reprezentat de carnea grasă de porc)[17]; odinioară chiar și o călătorie cu trenul „era ditamai chestia, ceva cu care mă putusem lăuda vreme lungă după drumul de întoarcere" (puțin peste o sută de kilometri se făceau în trei ore, dar în 2008, pe linia „Armoniei", distanța de cca. 800 de kilometri dintre Beijing și Gaomi lua cam cinci ore)[18]; vechea cazarmă e folosită pe post de fermă de păsări[19]; etc.

Concluzii

Într-unul din romanele sale, Mo Yan face o pledoarie pentru Compasiune (majuscula îi aparține autorului), care înseamnă că, deși discerni între omul bun și omul rău, totuși îi iubești pe amândoi. Întâlnim aici un principiu ambivalent, ba chiar un anume echivoc moral, care ne trimite cu gândul la ultima scenă din *Schimbarea*: întâlnirea în care fosta colegă al lui Mo Yan, Wen Li, îi oferă acestuia „zece mii" mită pentru ca fiica ei, Liu Huanhuan să treacă un examen pentru trupa de tineri interpreți în stilul *Maoqiang* – sumă pe care, chiar dacă stă o clipă pe gânduri, autorul recunoaște că o primește (p. 126-127)[20].

Născut ca Guan Moye, scriitorul declară că și-a ales pseudonimul „Mo Yan" (traductibil ca „Nu vorbi") la sfatul mamei sale, în timpul regimului lui Mao (de altfel, atunci a și fost expulzat din școală). Se pare că acest sfat l-a urmat până acum cu sfințenie, întrucât nici un cuvânt nu a fost rostit împotriva unui regim care nu a ezitat defel să-și lichideze (sau, în cel mai fericit caz, expulzeze) dușmanii potențiali sau reali. Tragicele evenimente din piața Tianmen sunt o dovadă crudă în acest sens!

Și totuși, în opinia noastră, Mo Yan este departe de tipul scriitorului prolicurtist, întâlnit și în literatura românească sub regimul comunist (vezi de exemplu cazul Marin Preda). Înainte de a explica, trebuie

amintite cele trei atitudini pe care Nicolae Steinhardt le-a identificat ca fiind valabile în fața unui regim autoritar (în afara soluției mistice a credinței, care nu este una strict lumească). Prima soluție este cea a lui Soljenițîn, întâlnită în *Primul cerc* și în volumul I în *Arhipelagul Gulag*. Cu o hotărâre fermă, definitivă, cel confruntat cu organele regimului totalitar își spune „de acum încolo sunt un om mort". Unui asemenea om nu i se mai poate face nimic, fie că este amenințat, șantajat, amăgit sau îmbrobodit. Soluția a doua se întâlnește la personajul Zurbagiul din cartea *Înălțimile găunoase* a lui Alexandru Zinovief și constă în totala neadaptare la sistem. Adeptul celei de-a doua soluții este fie un vagabond, un parazit, un coate-goale și o haimana, fie e „bufonul regelui", cel slobod la gură, care dă glas celor mai primejdioase anecdote, nu știe ce-i respectul și spune ce-i trece prin minte. În fine, cea de-a treia soluție este cea a lui Winston Churchill și Vladimir Bukovski. Întâlnim aici confruntarea directă cu tirania, sfidarea amenințărilor, încăierarea cu agenții terorii – „nerăbdarea de a le striga adevărul de la obraz și de a intra în ei ca un tanc".[21]

În fața criticilor că nu ar fi aderat la protestele intelectualilor chinezi la adresa regimului autoritar din țară, Mo Yan afirma într-un interviu că, deși îi pasă de politică și scrie despre lucrurile care i se par greșite, el crede că scriitorul „nu trebuie să fie un activist politic" – mai întâi de toate, „un scriitor trebuie să fie scriitor"[22]. Așadar, dintre cele patru atitudini amintite, se pare că Mo Yan a ales-o pe cea de-a doua. Și în scrierea autobiografică *Schimbarea*, cititorul nu întâlnește, de exemplu, nici un cuvânt de denunțare directă a crimelor din timpul regimului lui Mao Zedong. În schimb, există o scenă ironică în care personajul (autorul însuși), refugiat într-un hambar, se apără de șobolani cu ajutorul unei statui a dictatorului. În final, se pune totuși întrebarea: înaintea a 45 de milioane de victime ale unei utopii – în fapt, ale unui experiment socio-cultural fără precedent în istorie (numit „Marele Salt înainte")[23] – este oare ironia de ajuns, mai ales atunci când este mai mult semnul lui *homo ludes* și nu al „omului revoltat"?[24]

Note:

1. http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/2012/yan-facts.html (accesat la 22.03.2015). Acordarea premiului Nobel pentru literatură fusese însă anticipat de acordarea altor premii internaționale: Premiul Laure Bataillin, 2001; Premiul Nonino, 2005; Premiul pentru Cultură Asiatică Fukuoka, 2006; Premiul Newman pentru literatură chineză acordat de Oklahoma University, 2009; Premiul Manhae, 2011 etc.

2. Vezi de exemplu Perry Link, „Does This Writer Deserve the Prize?", în *The New York Review of Books*, 6 December 2012, text disponibil la http://www.nybooks.com/articles/archives/2012/dec/06/mo-yan-nobel-prize/ (accesat la 22.03.2015) .

3. Amintim criticile formulate de scriitoarea chineză din exil, Mo Li, „Mo Yan's Nobel, an ideal betrayed", text disponibil la http://www.opendemocracy.net/mo-li/mo-yans-nobel-ideal-betrayed (accesat la 22.03.2015). Aceasta pune la îndoială oferirea premiului lui Mo, deoarece prin acest act Academia suedeză și-ar fi trădat propriile valori.

4. En Khong, „Nobel winner Mo Yan and China's cultural amnesia", în *The Telegraph* 14 decembrie 2012, text disponibil la: http://www.telegraph.co.uk/culture/books/booknews/9743516/Nobel-winner-Mo-Yan-and-Chinas-cultural-amnesia.html (accesat la 22.03.2015).

5. Mo Yan, *Schimbarea*, trad. Bogdan Perdivară, consultant științific Florentina Vișan, Ed. Trei, București, 2012, 127p. Alte cărți ale scriitorului chinez traduse la noi sunt: Mo Yan, *Obosit de viață, obosit de moarte*, trad. Dinu Luca, Humanitas Fiction, București, 2012; Mo Yan, *Sorgul roșu*, trad. Dinu Luca, Humanitas Fiction, București, 2012; Mo Yan, *Baladele usturoiului din paradis*, trad. Luminița Bălan, Humanitas Fiction, București, 2013; Mo Yan, *Broaște*, ediția a II-a, trad. Luminița Bălan, Humanitas Fiction, București, 2014; Mo Yan, *Țara vinului*, trad. Luminița Bălan, Humanitas Fiction, București, 2014.

6. Mo Yan, *Schimbarea*, p. 18.

7. Mo Yan, *Baladele usturoiului...*, p. 5.

8. Cu o notă de umor, autorul ne spune: „...cartea de față este, propriu-zis, una de memorii, și dacă nu tot ce scriu dovedește acuratețe istorică, asta e fiindcă după atâția ani, memoria îmi mai joacă feste" (Mo Yan, *Schimbarea*, p. 23). Cu alte cuvinte, ceea ce contează este intenția autorului de a expune adevărul faptelor, orice eventuală eroare fiind involuntară.

9. Istoria parvenirii acestui personaj ocupă un loc destul de substanțial, fără însă a dăuna subiectului: împlinirea pe plan spiritual a autorului, devenit scriitor cunoscut, este dublată de împlinirea pe plan material a lui He Zhiwu – ambele procese având loc însă printr-o serie de întâmplări ce par ireale. Vezi Ibidem, p. 94 ș.u.

10. Acest camion reprezintă în sine un „personaj" al romanului: „un camion sovietic, rămas din Războiul de Rezistență și Ajutorare a Coreei împotriva Agresiunii Americane din anii 1950. Găurile de gloanțe din cabină, provenite de la avioane de vânătoare americane, stăteau dovadă că era vorba despre un camion ce se scălda în glorie. În toiul luptei, camionul înaintase eroic printr-o ploaie de gloanțe, iar acum, în timp de pace, ridica nori de praf spintecând distanțele". Ibidem, p. 19. Ajuns în cadrul armatei, autorul întâlnește o „soră geamănă" a acestui camion, motiv pentru care un alt personaj, Zhang, se gândește să le organizeze celor două Gaz-uri o întâlnire, fiindcă ele „au suflet, cum sunt copacii din care se nasc spirite". Ibidem, p. 46.

11. Tocmai parcă pentru a susține verosimilitatea acestei scene, Mo Yan aduce în scenă o imagine asemănătoare, și mai improbabilă: un obuz de artilerie sovietic ce ar fi aterizat

exact în țeava unei piese de artilerie din al Doilea Război Mondial. Ibidem, p. 31.
12. Ibidem, p. 76.
13. Ibidem, p. 51.
14. Ibidem, p. 55.
15. Ibidem, p. 59. Iar Mo Yan detaliază, tocmai pentru a sugera că toate evenimentele tragice din vremea lui Mao s-au datorat exclusiv acestuia, și nu regimului comunist chinez: „Colegiile și universitățile își deschideau iarăși porțile; proprietarii de terenuri și țăranii bogați se scuturau de starea lor nedemnă; familiile de țărani mâncau mai bine, iar vitele cooperativelor se îngrășau".
16. Ibidem, p. 60.
17. Ibidem, p. 61-62.
18. Ibidem, p. 65-66.
19. Ibidem, p. 74.
20. Ar fi interesant de făcut o paralelă cu „filosofia nuanțelor" a lui Petre Țuțea. Vezi Petre Țuțea, *Philosophia Perennis*, Ed. Icar/Horia Nicolescu, București, 1992, p. 258 ș.u.
21. Nicolae Steinhartd, *Jurnalul Fericirii*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1997, p. 6-9.
22. În altă parte, Mo Yan este de opinie că adevărata literatură transcede granițele spațio-temporale, având un caracter universal. Vezi Mo Yan, Yao, Benbiao, „A Writer Has a Nationality, but Literature Has No Boundary", în *Chinese Literature Today* 1 (July 2010), nr. 1, p. 22–24.
23. Dintre ultimele analize pe această temă, a se vedea monografia lui Frank Dikötter, *Maos großer Hunger. Massenmord und Menschenexperiment in China (1958-1962)*, Klett-Cotta, Sttutgart, 2014. O recenzie a acestei lucrări la Alan Posener, „Mao Zedong, Massenmörder", în *Die Literarische Welt* 8 (22 februarie 2014), p. 1.
24. În peisajul cultural de la noi această atitudine ironică în a expune negrul regim totalitar comunist se regăsește și la cărțile lui Yan Lian Ke. În *Bucurați-vă de viață!* (trad. Roxana Rîbu, Ed. Allfa, București, 2013) se prezintă un sat uitat din munții Chinei, Shouhuo, unde prefectul Liu vrea să cumpere trupul îmbălsămat al lui Lenin, să-l ducă pe Muntele Minunilor, iar apoi toți oamenii din regiune să trăiască de pe urma viitorilor turiști care vor veni aici. Aceeași ironie o întâlnim și în *În slujba poporului* (trad. Smaracdina Bufnă și Ana Zavate, Ed. Polirom, Iași, 2010), unde ordonanța și bucătarul unui comandant de divizie din Armata Populară de Eliberare, Wu Dawang, este sedus de tânăra soție a acestuia Liu Lian. Aventura extra-conjugală a celor doi culminează cu scena în care, pentru a-și întări jurămintele de dragoste, cei doi iubiți distrug toate simbolurile comuniste aflate în posesia comandantului: statuia, portretul, fotografiile și operele alese ale lui Mao. O cu totul altă perspectivă întâlnim la Anchee Min, *Azalea Roșie*, trad. Mihaela Negrilă, Ed. Polirom, Iași, 2009. Autoarea înfățișează anii copilăriei și tinereții sale în China maoistă a Revoluției Culturale, și mai ales situația tragică a despărțirii adolescentei de familie și trimiterea ei la o fermă.

Bibliography:

Mo Yan, Yao, Benbiao, „A Writer Has a Nationality, but Literature Has No Boundary", în *Chinese Literature Today* 1 (July 2010), nr. 1, p. 22–24

Anchee Min, *Azalea Roșie / The Red Azalea*, trad. Mihaela Negrilă, Ed. Polirom, Iași, 2009

Yan Lian Ke, *Bucurați-vă de viață! / Enjoy Life!*, trad. Roxana Rîbu, Ed. Allfa, București, 2013

Yan Lian Ke, *În slujba poporului / Serving the People*, trad. Smaracdina Bufnă și Ana Zavate, Ed. Polirom, Iași, 2010

Alan Posener, „Mao Zedong, Massenmörder" / „Mao Zedong, Mass Murderer", în *Die Literarische Welt* 8 (22 februarie 2014), p. 1

Frank Dikötter, *Maos großer Hunger. Massenmord und Menschenexperiment in China (1958-1962) / Mao' s Greater Hunger. Mass Murder and Experiment on Humans in China (1958-1962)*, Klett-Cotta, Sttutgart, 2014

Nicolae Steinhartd, *Jurnalul Fericirii / The Diary of Happiness*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1997

Petre Țuțea, *Philosophia Perennis*, Ed. Icar/Horia Nicolescu, București, 1992

En Khong, „Nobel winner Mo Yan and China's cultural amnesia", în *The Telegraph* 14 decembrie 2012, text disponibil și la adresa electronică: http://www.telegraph.co.uk/culture/books/booknews/9743516/Nobel-winner-Mo-Yan-and-Chinas-cultural-amnesia.html

Perry Link, „Does This Writer Deserve the Prize?", în *The New York Review of Books*, 6 December 2012, text disponibil la http://www.nybooks.com/articles/archives/2012/dec/06/mo-yan-nobel-prize/

Mo Li, „Mo Yan's Nobel, an ideal betrayed", text disponibil și la adresa electronică: http://www.opendemocracy.net/mo-li/mo-yans-nobel-ideal-betrayed

Mo Yan, *Schimbarea / Change*, trad. Bogdan Perdivară, consultant științific Florentina Vișan, Ed. Trei, București, 2012

Mo Yan, *Obosit de viață, obosit de moarte / Tired With Life, Tired With Death*, trad. Dinu Luca, Humanitas Fiction, București, 2012

Mo Yan, *Sorgul roșu / Red Sorghum*, trad. Dinu Luca, Humanitas Fiction, București, 2012

Mo Yan, *Baladele usturoiului din paradis / The Garlic Ballads*, trad. Luminița Bălan, Humanitas Fiction, București, 2013

Mo Yan, *Broaște / Frogs*, ediția a II-a, trad. Luminița Bălan, Humanitas Fiction, București, 2014

Mo Yan, *Țara vinului / Republic of Wine*, trad. Luminița Bălan, Humanitas Fiction, București, 2014